

PROGRESJONSPLAN Skulegata barnehage 2016-2018

Progresjonsplanen er knyttet til rammeplanens 7. fagområder, og skal være med å sikre utvikling hos det enkelte barn. Vi i Skulegata barnehage har satt opp tiltak og verktøy vi vil bruke for å sikre en god kontinuerlig utvikling.

Sosial kompetanse, lek og trivsel

"Barnehagen skal formidle verdier og kultur, gi rom for barns egen kulturskaping og bidra til at alle barn får oppleve glede og mestring i et sosialt og kulturelt fellesskap"

(Rammeplanen s.27)

- Leken er en grunnleggende livs- og læringsform som barn uttrykker seg gjennom
- Et aktivt og tydelig personale er nødvendig for å skapa et varmt og inkluderende sosialt miljø. Anerkjennende og støttene relasjoner er et grunnlag for utvikling av sosial kompetanse.
- Barna skal få anledning til å vise omsorg

Alder	Prosessmål	Tiltak/ verktøy
1-2 år	Observerer andre barn Viser ulike følelser Smiler og viser glede Søker andre barn og voksne Takler fråvær fra trygge voksne Stell – måltid – hvile er en god opplevelse Begynnende samspill, turtaking Samspill i "titt-tei"-lek Utforsker gjenstander og leketøy Er aktiv i grovmotorisk lek, tumlelek	Trygghet og trivsel. Aktive og anerkjennende voksne som setter ord på følelser og handlinger. Voksne som er gode rollemodeller. Gi barna tilgang til leker og materiale. Gi barna rom. Rutiner. Humor og glede i hverdagen. Steg for steg
2-3 år	Gjør krav på sine leker "Gir" fra seg leker til andre barn Tør å vise følelser Liker å være i lag med andre barn Kan tilpasse seg nye situasjoner Samarbeidsvillig i aktiviteter Har evne til empati (f.eks. ser når andre blir lei seg) Kan mota og forstå en beskjed Kan holde oppmerksomheten over kortere tid Prøver ut leketøy, funksjonslek Lekar parallell-lek, imiterer Har et variert lekerepertoar Begynnende late-som-om-lek	Aktive og anerkjennende voksne som skaper trygghet. Voksne som er gode rollemodeller. Steg for steg.
3-4 år	Har et rikt indre liv, har fantasi Tar kontakt med andre Blir tatt kontakt med av andre barn Lekar med andre barn, utvikler vennskapsbånd Mestrer "på liksom"-leken, evne til å gå inn i ulike roller, rollelek Mestrer turtaking Viser empati (f.eks. trøster når andre gråter) Gir uttrykk for mestringsglede Bruker lokale og leker allsidig Tar initiativ til alene-lek Blir værende i leken, mer utholdende i leken Deltar i aktiviteter	Aktive og anerkjennende voksne som støtter og inspirerer barnas lek. Voksne som er tydelige rollemodeller. Legge til rette for lek i små grupper. Barnemøte/barnesamtalar.
Alder	Prosessmål	Tiltak/ verktøy
4-5 år	Forstår og kan de "sosiale spillereglene", evne til	Legge til rette for ulike

	<p>samspill og samlek Samarbeid med andre barn. Har en viss selvkontroll, viser følelser uten at det går utover andre Deltar i regellek Er ikke avhengig av voksne i leken Har knyttet vennskapsbånd Tør å prøve ting, takler utfordringer Kan holde oppmerksomheten over lengre tid Takler overgang fra en aktivitet til en annen Har kunnskap om seg selv Er selvstendig i hverdagsaktiviteter Deltar i konstruksjonslek, rollelek, regellek Forstår lekesignal</p>	<p>typer lek. Hjelpe barna inn i lek. Barnemøte/barnesamtaler. Steg for steg</p>
5-6 år	<p>Mottar og forstår en kollektiv beskjed Kan gjøre prososiale handlinger (som er til nytte for andre) Viser akseptable følelses uttrykk Er initiativrik og sosialt aktiv utan å opptre som "verdensmester" eller trykke andre ned. Forståelse for at vi er likeverdige. Tar initiativ til aktivitet og samspill og er en positiv faktor i gruppa Tør å protestere, argumentere og hevde egne synspunkt. Tar kontakt på en positiv måte. Hevde seg selv på en positiv måte. Viser trygghet. Klarer å kjede seg i perioder, tåler å "driva litt" utan å bli aktivisert av en voksen. Innretter seg etter ordensrutiner. Tar i mot enkle ansvarsoppgaver. Løser enkle konflikter. Kjenner sine sterke og svake sider, er bevisst om hva en mestrer. Er bevisst på begrepet <i>læring</i> og hvordan vi kan lære oss nye ting. Lar seg riva med i rollelek, viser gleder, spøker og har det moro. Lekar mer avansert konstruksjonslek med innslag fra virkeligheta. Mer selvstendig i regellek, mestrer enkle spill og lekar, med mindre voksenstøtte enn før.</p>	<p>Legge til rette for ulike typer lek og aktivitet. rollelek. Hjelpe barn til å inkludere andre barn i leken sin. Barnemøte/barnesamtale. Steg for steg</p>

Kommunikasjon, språk og tekst

"Tidlig og god språkstimulering er en viktig del av barnehageinnholdet. Kommunikasjon skjer i et vekselspill mellom å ta imot og tolke et budskap og selv være avsender av et budskap. Både den non-verbale og den verbale kommunikasjonen er viktig for å utvikla et godt muntlig språk." (Rammeplanen s. 34)

Alder	Prosessmål	Tiltak/ verktøy
1-2 år	<p>Forstår en del vanlige hverdagsord. Brukar peiking som kommunikasjon. Nemner ting/ personar med egne ord. Begynnande et ords ytring. Lærer enkle "tegn til tale- hverdagsord" ved hjelp av sanger og vers.</p>	<p>Voksne som er bevisste på språket og setter ord på her og nå situasjoner. Bruker enkle pekebøker Bruker enkle sangre, rim og regler, bevegelses sangre.</p>

		Gjentakelse/repetsisjon. Daglig lesestund. Snakkepakken.
2-3 år	Forstår instruksjon med to ledd, for eksempel legg bamsen i senga. Setter selv navn på vanlige hverdagsord. Bruker 2-3 ords-setninger. Barna lærer ulike rim og regler. Kan enkle bevegelser/miming i forhold til bevegelses sanger, rim og regler.	Voksne som er bevisste på og bruker språket aktivt, gjentar det som barnet seier på rett måte. God tilgang til pekebøker og bildebøker med lite tekst. Bruker bøker i lesestund og samlingsstund. Bruker enkle sanger, rim og regler, bevegelses sanger. Daglig lesestund. Snakkepakken.
3-4 år	Uttalen er forståelig for ukjente. Forstår noen fargenavn. Gjengir deler av kjente rim, regler og sanger. Har forhold til tekst / bilde i bøker, øve på å lytte. Kjenner sin bokstav. Bruker språket relevant i samsvar med situasjonen. Kan formulera sine ønsker verbalt. Hører forskjell på ord som bil-pil, mus-hus, katt-hatt (minimale par) Har begynt å bruka overomgrep (dyr, mat, leker)	Voksne som er bevisste på og bruker språket aktivt, gjentar det som barnet sier på rett måte. Vidareutvikla barnet sitt ordforråd ved bruk av mindre grupper i lek og samling. Barnesamtalar. God tilgang til bøker. Brukar sanger, rim og regler. Bevegelses sanger Tekstskaping Daglig lesestund Snakkepakken
4-5 år	Forteller en historie med en viss sammenheng. Uttaler rette konsonantsammensetninger. Bruker språket for å uttrykke følelser og i begynnende konfliktløsning. Interesse for begynnende lekelesing/lekeskriving Kjenner navnebilde sitt + mor og far sin bokstav. Mestrer å lytte til enkle bøker/historier. Brukar setningar som viser til noko som har hendt/skal hende. Liker ord og språklige uttrykk.	Vidareutvikle begrepsforståelsen og få bruke sitt ordforråd. Skal få et positivt forhold til tekst og bilde som en kilde til estetiske opplevelser. Bli kjent med bøker, sanger og media som kommunikasjonsmiddel. Kunna se sitt eget navn skrevet på ulike steder i barnehagen. Være med på å lage navnelapper på inventaret i barnehagen. Vidareutvikle evnen til å lytte, observere og gi språklig respons i samhandling. Barnesamtalar Leke og tøyse med språket, rim og nonsensord. Bruka sanger, rim og regler, Bevegelses sanger Tekstskaping Daglig lesestund Snakkepakken. Språglede
5-6 år	Mestrer hverdagsspråk med vanlig og rett setningsstruktur, småord og bøyinger. Kan lytta til lydar og rytme i språket og er fortrolig med tal, siffer og bokstaver. Forstår tidsomgrep; i går, i dag, morgen, kveld. Forstår og kan utføre kollektive beskjeder.	Vidareutvikle begrepsforståelse og få nytte sitt ordforråd. Få trening i å argumentere, hevde egne synspunkt og grunngi egne valg. Kunne kjenna igjen noen

	<p>Bruker rimord, tøyser og leker med språket. Mestrer dialog/samtale. Kan være konsentrert over tid og lytte til bøker/historier. Kan skrive navnet sitt, og har kjennskap til flere bokstaver Kjenner føre- og etternavn til flere i familien, og evt. adresse. Barna deltar i barnesamtaler og møte.</p>	<p>ordbilde/symbol. Legge til rette for lekelesing og lekeskriving. Spille spill med fokus på rim og samtale. Daglig lesestund, både enkle bøker, historier og forsettelsesbøker. Bruker sanger, rim og regler, bevegelses sanger. Tekstskaping Snakkepakken Språksprell Språkglede</p>
--	---	---

Antall, rom og form

Gjennom lek, eksperimentering og hverdagsaktiviteter utvikler barna matematisk kompetanse. Barnehagen har et ansvar for å oppmuntre utforskningen og legge til rette for tidlig og god stimulering (Rammeplanen s. 42)

Alder	Prosessmål	Tiltak/ verktøy
1-2 år	<p>Omgrep: Stor – liten, over – under. Begynna å se likheter og ulikheter. Utforskning og undring.</p>	<p>Voksne som er bevisste på språket og setter ord på her-og-nå-situasjoner. Bruker omgrepa. Bruker bøker, sanger, rim og regler. Synliggjør med konkrete. Snakkepakke.</p>
2-3 år	<p>Teljeremser 1, 2, 3 Begynnende klosselek. Utforsker/prøver ut ulike materiale. Begrep: liten – mellom – stor. Mengde 1-2 (forskjell på en og mange). Sortering (for eksempel farge, størrelse) Begynnende fargeforståing Systematiserer lekemateriale (for eksempel alle bilane etter hverandre).</p>	<p>Voksne som er bevisste på språket og setter ord på her-og-nå-situasjonar. Bruker omgrepa. Teller med barna. Bruker bøker, sanger, rim og regler. Synleggjør med konkrete. Snakkepakke. Legger til rette for utforskning og lek med ulikt materiale, tall og former. Legger til rette for pusling og ulike spill. Ordenshjelp.</p>
3-4 år	<p>Begynnende kjennskap til måleenheter (volum, lengde, vekt). Begynnende logisk tenking – enkle resonnement. Konstruksjonslek (klossar, duplo, puter, sand). Utvider sorteringsbegrepet (egenskap, farge, former, størrelse) Forstår noen fargenavn. Utvider størrelse begrepet: lang, kort, høy, lav, tykk, tynn, bred, smal. Forstår turtaking i spill, behersker spilleregler og liker å spille spill. Forstår parkopling mellom tallord og objekt (sier en bamse og sier tallet en).</p>	<p>Legger til rette for ulike matlagingsaktiviteter. Ordenshjelp. Voksne som er bevisste på språket og setter ord på her-og-nå-situasjonar. Bruker omgrepene. Teller med barna. Bruker bøker, sanger, rim og regler. Synliggjøring med konkrete. Snakkepakke. Legge til rette for utforskning og lek med ulikt materiale, tall og former. Legger til rette for pusling og ulike spill.</p>
4-5 år	<p>Utvider matematiske omgrep: fram, tilbake, sidelengs osv. Telleramse opp til 10</p>	<p>Legge til rette for ulike matlagingsaktiviteter. Ordenshjelp.</p>

	<p>Forstår mengde opp til 5 (5 fingrar)</p> <p>Mønster</p> <p>Sette ting i system</p> <p>Begynnende forståelse for symmetri og form.</p> <p>Kan fargene</p> <p>Stiller spørsmål om hvordan ting fungerer.</p> <p>Kjenner igjen bokstav og tal (symbolene)</p>	<p>Voksne som er bevisste på språket og setter ord på her-og-nå-situasjoner.</p> <p>Bruker omgrepa.</p> <p>Teller med barna.</p> <p>Gjør barna oppmerksomme på ulike mønster, symmetri, form og farge.</p> <p>Bruker bøker, sanger, rim og regler.</p> <p>Synleggjøring med konkrete.</p> <p>Snakkepakke.</p> <p>Legge til rette for utforskning og lek med ulikt materiale, tall og former.</p> <p>Legge til rette for pusling og ulike spill.</p> <p>Matematikkglede</p>
5-6 år	<p>Telleremse opp til 20 og mengde opp til 10.</p> <p>Kan omgrepa: firkant, trekant, sirkel.</p> <p>Rekkefølge: (følge oppskrift, ta tur, stilla opp etter størrelse).</p> <p>Symmetri</p> <p>Klassifisering, ordning, sortering, sammenlikning.</p> <p>Kunna tenke logisk og resonnera.</p> <p>Tall og bokstaver.</p> <p>Få erfaring med ulike typar mål. Måleenheter og måleredskap (temperatur, lengde, vekt volum, tid)</p> <p>Få kjennskap til sammenhengen mellom matematikken i hverdagen og "faget" matematikk.</p>	<p>Legge til rette for ulike matlagingsaktiviteter.</p> <p>Ordenshjelp.</p> <p>Voksne som er bevisste på språket og setter ord på her-og-nå-situasjonar.</p> <p>Bruker omgrepa.</p> <p>Teller med barna.</p> <p>Gjera barna oppmerksomme på ulike mønster, symmetri, form og farge.</p> <p>Bruker bøker, sanger, rim og regler.</p> <p>Synliggjøring med konkrete.</p> <p>Snakkepakke.</p> <p>Legge til rette for utforskning og lek med ulikt materiale, tal og former.</p> <p>Legge til rette for pusling og ulike spill.</p> <p>Matematikkglede</p>

Kropp, bevegelse og helse

"I løpet av småbarnsalderen tilegner barna seg grunnleggende motorisk ferdigheter, kroppskontroll, fysiske egenskaper, vaner og innsikt i hvordan de kan ta vare på helse og livskvalitet. Barn er kroppslig aktive, og de uttrykker seg mye gjennom kroppen. Gjennom kroppslig aktivitet lærer barna verden og seg selv å kjenne." (Rammeplanen s. 35)

Alder	Prosessmål	Tiltak/ verktøy
1-3 år	<p>Barnet får utforske, oppleve og vise glede og mestring ved bruk av sanse- og grovmotorikk.</p> <p>Barnet får uttrykke og utforske omgivelsene gjennom allsidig bruk av kroppen (inne-, utemiljø)</p> <p>Barnet skal kunne veksle mellom fysisk aktivitet og hvile.</p> <p>Barnet får positive opplevelser og holdninger til mat og måltid.</p> <p>Barnet får begynnende forståelse for og får øve på renslighet ved toalettbesøk, stell, måltid osv.</p> <p>Gradvis vise glede over å mestre finmotorikken.</p>	<p>Leggja til rette for og stimulera grovmotorikk og finmotorikk.</p> <p>Utvikle positiv selvoppfattelse gjennom kroppslig mestring og kroppsbeherskelse.</p> <p>Vite om de store kroppsdelene.</p> <p>Forståelse av kroppsfunksjonene.</p> <p>Få erfaringer med friluftsliv.</p>
3-6 år	<p>Barnet får videreutvikle, oppleve og vise glede og mestring ved bruk av sanse-, grov og finmotorikk.</p> <p>Barnet videreutvikler og utforsker omgivelsene gjennom allsidig bruk av kroppen (inne-, utemiljø, tur, ulike underlag osv.)</p>	<p>Legge til rette for og stimulere til motorisk aktivitet.</p> <p>Utvikle positiv selvoppfattelse gjennom kroppslig mestring og videreutvikle</p>

	<p>Opplive glede og mestring ved å bruke naturen i de ulike årstidene. At barnet får en forståelse for å ta vare på naturen.</p> <p>Barnet får en positiv selvoppfattelse gjennom kroppslig mestring.</p> <p>Barnet får positive opplevelser og holdninger til egen kropp og utvikle forståelse og respekt for andre sin kropp og at vi er ulike.</p> <p>Barnet får kunnskap om menneskekroppen og forståelse for gode vaner og et sunt kosthold.</p> <p>Barnet får videre forståelse og positive holdninger til renslighet og hygiene.</p>	<p>kroppsbeherskelse.</p> <p>Begynnende påkledning.</p> <p>Nye erfaringer med smaker og et variert kosthold.</p> <p>Utvikle positiv selvhevdelse gjennom kroppslig mestring og videreutvikle kroppslig mestring og videreutvikle kroppslig mestring og videreutvikle kroppslig mestring.</p> <p>Respekt for egen og andre sin kropp.</p> <p>Selvstendig på toalettet.</p> <p>Utvikle glede ved å bruke naturen til utforskning og kroppslig utfordring.</p> <p>Forståelse av hvordan en bruker og tar vare på miljøet.</p>
--	---	--

Kunst, kultur og kreativitet

"Gjennom arbeidet med kunst, kultur og kreativitet, skal barnehagen bidra til at barna utvikler sin følsomhet til å lytte, iaktta og uttrykke seg gjennom allsidige møter med og refleksjon over kultur, kunst og estetikk. Barna skal og utvikle evne til å gi varierte uttrykk gjennom sin skapende væremåte." (Rammeplanen s. 38).

Alder	Prosessmål	Tiltak/ verktøy
1-3 år	<p>Bruke sansene; føle, kjenne, smake, lytte.</p> <p>Erfare ulike materiale.</p> <p>Få erfaring med materiale via kroppen, før ulike teknikker blir tatt i bruk.</p> <p>Bevege seg til musikk og lage rytmer</p> <p>Lære rim og regler</p> <p>Læra sanger</p>	<p>Erfare enkle teknikker (Svamp, tynn/tjukk malekost)</p> <p>Estetiske opplevelser</p> <p>Legge til rette for varierte musikk-opplevelser.</p> <p>Nytte sangkort og rim og reglekort.</p> <p>Instrument</p> <p>Dramatisering/imitering</p>
3-6 år	<p>Lære sanger, dikt sanger og fortellinger, bruke rytmeinstrument</p> <p>Lære å lytte, skille ut ulike lyder, instrument</p> <p>Få kjennskap til ulike musikksjangere.</p> <p>Rim og regler.</p> <p>Få erfaring med ulikt materiale, læra ulike teknikker og ta i bruk ulike redskaper.</p> <p>Delta i prosesser med ulikt materiale, - for eksempel leire, toving, karing av ull ol</p> <p>La barna sette ord på det de er i gang med, og få de voksne til å skrive det ned.</p>	<p>Begynnende rollelek.</p> <p>Tilby og legge til rette for ulike formingsaktiviteter med ulikt materiale.</p> <p>Kunna navn på og bruke instrument.</p> <p>Oppmuntre og stimulere barna til å uttrykke seg gjennom sine egne uttrykksformer.</p> <p>Stimulere barnet til å fortelje hva de skal tegne.</p> <p>Motivere barna til å framføre noe individuelt og i gruppe.</p> <p>Kunna uttrykke seg estetisk gjennom flere virkemiddel.</p> <p>Forståelse for at kunst kan vera så mye.</p> <p>Kjenne til noen kunstnere, lokalt og nasjonalt.</p>

Natur, miljø og teknikk

"Naturen gir rom for et mangfold av opplevelser og aktiviteter til alle årstider og i all slags vær. Naturen er en kilde til skjønnhetsopplevelser og gir inspirasjon til estetiske uttrykk. Fagområdet skal bidra til at barn blir kjent med og får forståelse for planter og dyr, landskap, årstider og vær. Kjærlighet til naturen, forståelse for samspillet i naturen og mellom mennesket og naturen." (Rammeplanen s. 38)

Alder	Prosessmål	Tiltak/ verktøy
1-2 år	Bruke sansene ute i naturen. (Føle, ta, se og høre) Erfare ulike naturmateriale. Små turer Dyrellyder. Været (varmt, kaldt, vind, skyer, regn, sol)	Undre seg og sette ord på i lag med barna, med utgangspunkt i barna sin nysgjerrighet og interesser. Turer i nærmiljøet.
2-3 år	Dyrellyder- dyrene på gården. Lengre turer. Oppleve naturen gjennom ulike årstider.	Bruke bøker, sanger og spill om dyr. Turer i naturen/nærmiljøet. Ulike aktiviteter i de ulike årstidene.
3-4 år	Årstidene – undring over endringer. Gleden av å oppholde seg i naturen. Husdyr, skogsdyr, ville dyr-klassifisering og hva nytte gjør dyrene (mat). Kildesortering i hverdagen.	Undre seg og sette ord på endringene i naturen i lag med barna. Ulike aktiviteter i de ulike årstidene. Legge til rette for ulike aktiviteter ute i barnehagen og i naturen. Turer i nærmiljøet. Bruke bøker, sanger og spill om dyrene. Ta barna aktivt med i kildesortering i barnehagen.
4-5 år	Livet over-under vann eks. blomster, tre, insekt, fugler, fisker. Økosystem-kunnskap om fødsel, vekst, aldring og død. Friluftaktivitetar (mat på tur, tau, spikking m.m.) Kildesortering i hverdagen.	Undre seg og sette ord på livet over og under vann i lag med barna. Bruke nærmiljøet for at barna skal kunna observera og læra om dyr, insekt, fugler, fisk og planter. Bruke aktuelle bøker, sanger, spill og annet materiale. Ha med ulikt materiale når vi er på tur. Turer i nærmiljøet. Ta barna aktivt med i kildesortering i barnehagen.
5-6 år	Miljøvern/kildesortering – kva betyr det? 4 årstider. Rette klær etter været. Eksperimentere med de 4 grunnelementa (eld, luft, jord og vatn)	Ta barna aktivt med i kildesorteringen i barnehagen og sette ord på verdien av å ta vare på miljøet og naturen. Undra seg og sette ord på, i lag med barna. Bruke aktuelle bøker, sanger, spill og annet materiale. Legge til rette for ulike aktiviteter i de ulike årstidene. Eksperimentering.

Teknikk vil vera ein rød tråd i alle fagområda, eks. maleteknikk, teknikk i dans og ballaktivitetar, teknikk i bruk av IKT, musikk (teknikk med instrument osv.) Kunnskap om fødsel, vekst, aldring og død kan knyttes til både dyr og menneske og kan og være naturlig å knytte til fagområdet kropp, bevegelse og helse.

Etikk, religion og filosofi

"Etikk, religion og filosofi er med på å forme måten å oppfatte verden og mennesker på og preger verdier og holdninger. Religion og livssyn legger grunnlaget for etiske normer. Norge er i dag et multireligiøst og flerkulturelt samfunn. Barnehagen skal derfor reflektere og respektere det mangfoldet som er representert i barnehagen, samtidig som den skal ta med seg verdier og tradisjoner i den kristne kulturarven." (Rammeplanen s. 39)

Personalet må opptre slik at barna får støtte i egen identitet og respekt for hverandre.

Personalet må skape rom for opplevelser, undring, ettertanke og gode samtaler.

Personalet må skape interesse for og vera med å skapa forståelse og toleranse for forskjellige kulturer og ulike måter å leve på.

Personalet må hjelpe barn i konfliktsituasjoner til å finne konstruktive løsninger.

Personalet må la den kristne kulturarven koma til uttrykk blant annet gjennom

høytidsmarkeringer.

Alder	Prosessmål	Tiltak/ verktøy
1-2 år	Barna lærer tradisjonell bordskikk; takker for maten. Barna blir oppmuntret til å dele. Barna blir oppmuntret til å vise omsorg. Barna opplever gleden ved høytider og merkedager – lærer enkle tradisjonelle sanger knyttet til disse.	Bevisste voksne som er rollemodeller og veiledere. Skaper rom for opplevelser rundt ulike høytider. Bruke sanger, enkle bøker og flanellografer.
2-3 år	Barna lærer tradisjonell bordskikk; hjelpe/ sende til hverandre. Barna erfarer at grunnleggende spørsmål er vesentlige, ved at det blir anledning til undring, tenking, samtaler og fortellinger. Barna blir veileda i konflikter på en måte som stimulerer evnen til empati. Barna opplever gleden ved høytider og merkedager – lærer enkle, tradisjonelle sanger knyttet til disse.	Begynne å lære å være høflig. Begynnende omsorg for andre. Felles opplevelser i høytidene. Bruke sanger, enkle bøker og flanellografer.
3-4 år	Barna opplever rom for undring, tenking og gode samtaler. Barna får kjennskap til tradisjoner knyttet til høytider i religioner og livssyn som er representert i barnehagen. Barna deltar i demokratiske prosessar, for å tilegne seg samfunnet sine grunnleggende normer og verdier. Barna blir veileda i konflikter med vekt på rettferdighet, ærlighet og tilgivelse. Barna får kjennskap til kristne høgtider og tradisjonar. Barna får oppleva gleden ved markering av høgtider. Barna lærer om barn i andre land og andre kulturar med vekt på toleranse. Forstår forskjellen på mitt og ditt.	Veilede barna til å vise omsorg for andre gjennom konkrete positive handlinger. Markere de kristne høytidene og andre religiøse høytider som er representert i barnehagen. Markering av FN-dagen. Voksne som lærer barna ulike strategier for å få være med i lek. Bevisste voksne som skaper rom for opplevelser, undring, filosofering og gode samtaler.
4-5 år	Barna får en gryende innsikt i andre kulturer og tradisjoner som er representert i barnehagen. Barna lærer «Den gyldne regel» Barna får innsikt i grunnverdier (ærlighet, toleranse, rettferdighet og tilgivelse) og deres plass i samfunnet. Barna får kjennskap til kristne høytider og tradisjoner.	Bevisste voksne som er rollemodeller og veiledere. Markere de kristne høytidene og andre religiøse høytider som er representert i barnehagen. Markering av FN-dagen. Bevisste voksne som skaper rom for opplevelser, undring, filosofering og gode samtalar.

	Barna får oppleve gleden ved markering av høytider.	
5-6 år	Barna kjenner til religion, etikk og filosofi som en del av kultur og samfunn. Barna kjenner til kultur og tradisjon knyttet til høytider/religion. Barna blir oppmuntret til å undra seg over mangfoldet i livet, naturen, livet og døden. Barna lærer hva «Den gyldne regel» betyr i praksis. Barna får kjennskap til kristne høytider og tradisjoner. Barna får oppleve gleden ved markering av høytider.	Bevisste voksne som er rollemodeller og veiledere Markere de kristne høytidene og andre religiøse høytider som er representert i barnehagen. Markering av FN-dagen. Bevisste voksne som skaper rom for opplevelser, undring, filosofering og gode samtaler. Samtaler om hvordan vi skal være overfor hverandre.

Nærmiljø og samfunn

«Det skal legges vekt på å styrke kunnskap om og tilknytning til lokalsamfunnet, natur, kunst og kultur, arbeidsliv, tradisjoner og levesett. Barn skal medvirke i å utforske og oppdage nærmiljøet sitt. Barnas ulike erfaringer fra hjem, omgangskrets og reiser vil kunne gi kunnskap om ulike samfunn. Fagområdet omfatter også mediens betydning for barnas hverdag.» (Rammeplanen s. 41)

Alder	Prosessmål	Tiltak/ verktøy
1-2 år	Bli trygge på seg selv, voksne og barn i barnehagen. Bli kjent med hverandre sine familier. Bli kjent med barnehagen sitt nærområde. Gi barna en begynnende opplevelse av medvirkning. Møte barna på en likeverdig måte uavhengig av kjønn. At barna møter voksne som er gode rollemodeller i forhold til likeverd og demokrati.	Gi barna omsorg og positiv oppmerksomhet. Aktive og anerkjennende voksne som deltar i barna sin lek. Voksne som er tydelige rollemodeller. Legge til rette for lek i små grupper.
2-3 år	Utvide opplevelsene i nærområdet til barnehagen. Oppleve seg selv som en del av nærmiljøet. Tilpasse medvirkning etter alder/modning. Møte barna på en likeverdig måte uavhengig av kjønn. At barna møter voksne som er gode rollemodeller i forhold til likeverd og demokrati.	Gi barna omsorg og positiv oppmerksomhet. Aktive og anerkjennende voksne som deltar i barna sin lek. Voksne som er tydelige rollemodeller. Legge til rette for lek i små grupper. Turer i nærmiljøet.
3-4 år	Erfara at de er likeverdige og bidrar til fellesskapet. Opplever at jenter og gutter er likeverdige. Gi barna grunnleggende kunnskap om samene og deres liv og levesett. Oppleve seg selv og familien som en del av nærmiljøet. Tilpasse medbestemmelse etter alder/modning. Hjelpe barna til å få et bevisst forhold til bruk av media.	Aktive og anerkjennende voksne som inkluderer og aksepterer alle, uavhengig av kjønn. Ta barna med i hverdagslige gjøremål. Les historier fra samisk kultur og andre kulturar som er representert i barnehagen. Markera samefolkets dag. Turer i nærområdet.
4-5 år	Bli kjent med endringene i lokalmiljøet knyttet til arbeid og levemåter. Utvikle forståelse for ulike tradisjoner. Hvor bor vi? Kjennskap til at det finnes ulike land. Kjennskap til mor/far sin arbeidsplass.	Aktive og anerkjennende voksne som inkluderer og aksepterer alle, uavhengig av kjønn, sosial og kulturell bakgrunn, for å motvirke mobbing og rasisme. Besøke ulike arbeidsplasser i

	FN-barnekonvensjon. «Alle barn har rett til ..» Utvida kunnskapen om samene og deres liv og levesett. Tilpassa medvirkning etter alder/modning.	nærmiljøet. Markere FN-dagen. Lese historier fra jærsk kultur, samisk kultur og andre kulturer som er representert i barnehagen. Lære jærske og samiske sanger og sanger fra andre kulturar som er representert i barnehagen. Markere samefolkets dag og andre kulturar sine merkedagar.
5-6 år	Få kunnskap om samene som Norge si urbefolkning – levemåte/klima. FN-barnekonvensjon Erfare at alle menneske, uansett alder, kjønn og forutsetninger, inngår og bidrar til barnehagen sitt fellesskap. Tilpasse medvirkning etter alder/modning. Være bidragsyter i nærmiljøet.	Markere samefolkets dag og andre kulturer sine merkedager. Markere FN-dagen. Aktive og anerkjennende voksne som inkluderer og aksepterer alle, uavhengig av kjønn, sosial og kulturell bakgrunn, for å motvirke mobbing og rassisme. Kunnskap om ulike arbeidsplasser i nærmiljøet. Kjennskap til viktige endringer i nærmiljøet. Bruke bøker, atlas og kart. Bruka media for å innhente informasjon.

IKT

«Barn bør få oppleve at digitale verktøy kan vere ei kjelde til leik, kommunikasjon og innhenting av kunnskap.» (Rammeplanen s. 21)

I barnehagen kan IKT bl.a. omfatte: datamaskin, skriver, skannar, kamera, ipad, ulike dataprogram, ulike dataspel, mikrofon og lydopptak, internett, lamineringsmaskin, CD- og DVD-spiller, projektor og telefon.

Alder	Prosessmål	Tiltak/ verktøy
1-3 år	Se bilder den voksne har tatt i kameraet sitt display. Prøve å ta bilde selv. Skanne inn og se bilder av favorittleker og – mat. Være med å laminere. Bruke mus og tastatur, øve øye-hånd-koordinasjon. Skrive ut tegninger og dokument. Høre og bevege seg til musikk.	Voksne som skaper tid og rom for utforskning på ulike digitale verktøy. Voksne som motiverer, veileder og forteller. La barna få slippe til! Digitalt kamera. Skannar. Lamineringsmaskin. Dataspel og –program. Skriver. CD-spiller.
3-6 år	Ta bilde, legge de inn på datamaskinen, velge ut bilde og skrive ut bilde. Få ulike foto-oppgaver. Skanne tegninger og bilde. Laminere. Lage bok. Bruke mus og tastatur, øve øye-hånd-koordinasjon. Skrive og tegne i ulike program på datamaskinen. Lage og lagre dokument. Høre musikk, velge sanger, få kjennskap til ulike funksjonar med CD-spiller Se bilde og film vist med projektoren.	Voksne som skaper tid og rom for utforskning på ulike digitale verktøy. Voksne som motiverer, veileder og forteller. La barna få slippe til! Digitalt kamera. Skannar. Lamineringsmaskin. Dataspel og –program. Skriver. CD-spelar.

